

Ruch Biblijny i Liturgiczny

Nr 2—6

ROK XLV

1992

A R T Y K U Ł Y

Ks. Stanisław Bielecki

NOWOTESTAMENTALNE UJĘCIE TERMINU *KAIROS*

Grecki termin *kairos* występujący 85 razy w pismach Nowego Testamentu jest najczęściej oddawany w polskich przekładach słowem *czas*. Na wstępie należy zaznaczyć, że termin ten jest trudny do precyzyjnego przełożenia na współczesne języki, zaś polski odpowiednik *czas* niekiedy nawet w części nie oddaje jego znaczenia. Aby odkryć specyfikę nowotestamentalnego ujęcia terminu *kairos*, należy najpierw odwołać się do jego pozabiblijnego użycia.

1. POZABIBLIJNE UŻYCIE TERMINU *KAIROS*

Rzeczownik ten przeszedł w ciągu wieków pewną ewolucję znaczeniową. W swym najbardziej podstawowym znaczeniu *kairos* oznaczał „to co rozstrzygające”, „zasadniczy, istotny punkt”, z tym, że mogło tu chodzić bądź o miejsce, bądź o rzecz, bądź też wreszcie o czas. W miarę upływu czasu użycie terminu *kairos* na oznaczenie miejsca zanika, na oznaczenie rzeczy staje się coraz rzadsze, przez co znaczenie czasowe zdobywa pozycję dominującą¹. Znajduje to odzwierciedlenie również w pismach Nowego Testamentu, gdyż, jak się przyjmuje, tylko w przypadku Hbr 11, 15 termin *kairos* ma znaczenie rzeczowe, w pozostałych zaś miejscach znaczenie czasowe.

¹ Por. G. Dellling, *Kairos*, TWNT III, s. 456.

Niemniej jednak warto zapoznać się ze znaczeniami rzeczowymi, które ten termin przybiera w grece pozabiblijnej. W zależności od kontekstu *kairos* oznacza: mądre zachowanie miary, normę, krytyczne położenie, niebezpieczeństwo, okoliczności, działanie, sposobność, znaczenie, korzyść, sprzyjającą okazję, dalszy rozwój, cel. Przy tym negatywne znaczenie tego terminu nie jest rzadkie. W znaczeniu czasowym *kairos* wskazuje na krytyczny moment domagający się podjęcia decyzji, na odpowiedni, właściwy czas, na sprzyjający moment, który powinno się odważnie wykorzystać. Rzeczownik *kairos* może również oznaczać: odcinek czasu, wiek życia, regularnie powtarzający się termin, porę roku².

Należy przy tym podkreślić, że niekiedy *kairos* jawi się jako dar losu, jako dar bogów, który to dar należy bezwzględnie wykorzystać. Według Platona ten, komu umyka *kairos*, niszczy samego siebie. Sprawy podejmowane w niewłaściwym czasie (*para kairon*) stają się przyczyną nieszczęść. Stąd znane jest zawołanie: *kairon gnōthi* – rozpoznaj krytyczne położenie, podejmij słuszne rozstrzygnięcie, poznaj właściwy czas działania. Wymagania, jakie stawia *kairos* mają niekiedy charakter etyczny. Stąd jego wezwaniu należy okazać posłuszeństwo, gdyż człowiek musi zdać rachunek z jego wykorzystania³.

Z czasem pojawia się kult bóstwa o imieniu Kairos. Jego ołtarz znajdował się na przykład przy wejściu na stadion Olimpii. Przedstawiono go jako nagiego młodzieńca ze skrzydełkami u nóg i z kosmykiem włosów na czole⁴. Podkreślano w ten sposób dwie jego charakterystyczne cechy: Kairos szybko umyka i jest trudny do uchwycenia. Wydaje się jednak, że jego kult nie był zbyt rozpowszechniony, gdyż w takim przypadku pisarze nowotestamentalni byłiby ostrożniejsi w używaniu słowa *kairos*.

2. UJĘCIE TERMINU *KAIROS* W SEPTUAGINCIE

Przykład LXX wprowadził ten termin do słownictwa biblijnego. Po dokonaniu odpowiednich modyfikacji słowo *kairos* znalazło bowiem w nim szerokie zastosowanie. Warto zaznaczyć, że w LXX pojawia się ono około 300 razy, z czego w blisko połowie przypadków jest przekładem hebrajskiego *‘et*, w pozostałych zaś przypadkach aż kilkunastu różnych terminów i wyrażen hebrajskich. Również w tym przykładzie można dostrzec kontynuację ewolucji znaczeniowej słowa *kairos*. Jego znaczenie miejscowe nie pojawia się wcale, znaczenie rzeczowe rzadko⁵, znaczenie czasowe w zdecydowanej większości przypadków.

² Por. Tamże, s. 457; H. Chr. Hahn, *Kairos*, TBNT III, s. 1462.

³ Por. G. Dellin, art. cyt., s. 457 n.

⁴ Jedyna z płaskorzeźb, która przedstawia Kairosa znajduje się w jugosłowiańskim portowym mieście Trogir.

⁵ W znaczeniu rzeczowym *kairos* może oznaczać: okoliczności (1 Mch 8,25,27), korzyść (Syr 6,8), pomoc (Lb 14,9).

Istotne znaczenie dla nowotestamentalnego ujęcia tego terminu ma fakt, że często *kairos* jawi się jako dar Boga. On to wyznacza człowiekowi *kairos* (Syr 17,2). Zresztą nie tylko jemu, lecz także całemu stworzeniu. Bóg jako Pan natury wyprowadza w swoim czasie Gwiazdę Poranną (Hi 38,32), On ustanawia czas wzrastania dla roślin (Ps 1,3; Hi 5,26) i zwierząt (Hi 39,1). Bóg uczynił wszystko dobrze w swoim czasie (Koh 3,17). Znamienna jest przy tym skarga Jeremiasza: „Nawet bocian w przestworzach zna swój *kairos*, synogarlica, jaskółka i żuraw zachowują czasy (*kairos*) swego przylotu. Naród mój jednak nie zna Prawa Pańskiego” (Jr 8,7).

Wezwanie, jakie *kairos* stawia przed człowiekiem, odnosi się w wielu przypadkach do spraw religijnych w najszerszym znaczeniu tego słowa. Nic więc dziwnego, że termin ten wejdzie na stałe do słownictwa związanego z historią zbawienia. W wielu miejscach służy on wprost na oznaczenie minionych, aktualnych i przyszłych wydarzeń historii zbawienia. I tak w Księdze Powtórzonego Prawa *kairos* wskazuje na przymierze zawarte na Synaju i na inne wydarzenia związane z wędrówką przez pustynię (1,16.18; 3,4.8.12.18.21.23; 4,14; 5,5; 9,19-20; 10,1.8.10). Natomiast w księgach prorockich termin ten może oznaczać aktualne i przyszłe interwencje zbawcze Boga (Mi 2,3; Jl 4,1; So 3,19; Iz 18,7; 49,8; 60,22; Jr 3,17; 6,15; 16,21; 50,4.20.31; Ez 30,3).

Warto zwrócić uwagę na często powtarzającą się w LXX formułę „en tō kairō ekeinō” oddawaną polskim zwrotem „w owym czasie”, która w księgach historycznych wskazuje zazwyczaj na wydarzenia zbawcze z przeszłości, natomiast u proroków wskazuje na zbawienie eschatologiczne i dotyczy interwencji Bożej w bliższej lub dalszej przyszłości (Rdz 21,22; Wj 9,4; Pwt 1,9; Joz 11,10; Sdz 4,4; Am 5,13; Jl 4,1; So 3,16; Jr 4,11; 8,1).

Terminem *kairos* oznaczone są czasy mesjańskie. Dostrzega się to bardzo wyraźnie w zapowiedzi Micheasza: „A ty, Betlejem Efrata (...)! Z ciebie mi wyjdzie Ten, który będzie władał w Izraelu (...). Przeto Pan wyda ich aż do czasu (heōs kairou), kiedy porodzi mająca porodzić” (Mi 5,1-2). Będzie to czas powszechnego zbawienia: „Wówczas (en tō kairō ekainō) przyniesie dla Pana Zastępów ofiary naród rosy o brązowej skórze” (Iz 18,7) i nawrócenia: W Jeruzolimie zgromadzą się wszystkie narody „i nie będą postępowały według zatwardziałości swych przewrotnych serc” (Jr 3,17)

Wreszcie *kairos* wskazuje na czas eschatologicznego sądu Bożego: „Gdy Ja naznaczę porę (kairon), odbędę sąd sprawiedliwy” (Ps 75,2). Dlatego Kohelet przypomina, że w wielu miejscach słowo *kairos* służy jedynie do mniej lub więcej ogólnego wypunktowania wydarzeń, czyli umieszczenia ich na linii czasu. Dotyczy to w szczególności Ksiąg Samuela i Królewskich, gdzie w użyciu terminu *kairos* trudno dopatrzeć się jakiegos teologicznego wydźwięku. Rzeczownik *kairos* może również wskazywać na regularnie powtarzający się termin, na przykład, na pory roku (Rdz 1,14), na czas corocznych pielgrzymek do Jeruzolimy (Wj 23,14) na czas nieczystości miesięcznej u kobiety (Kpł 15,25). Ponadto *kairos* oznacza odcinek czasu (Ps 103,19), długi okres czasu (Ez 12,27), czas trwania życia (Mdr 2,5) lub jego odcinek (Ps 70,9).

Na tym tle łatwiej będzie uchwycić specyfikę nowotestamentalnego ujęcia terminu *kairos*. Posługując się tym terminem autorzy Nowego Testamentu

z pewnością nawiązywali do tych skojarzeń, jakie wzbudzał on w środowisku pogańskim oraz uwzględniali te modyfikacje, które wprowadziła LXX. Z drugiej jednak strony słowo *kairos* zostało ubogacone o nowe treści dzięki zbawczemu dziełu Chrystusa.

3. KAIROS CHRYSTUS

Na wstępie trzeba zaznaczyć, że mimo analizy kontekstu nie jest łatwo osiągnąć bezwzględną pewność co do zawartości tego pojęcia w konkretnych wypadkach. Nie wolno też doszukiwać się teologicznego podtekstu przy każdym pojawieniu się słowa *kairos*. Niemniej jednak w pismach Nowego Testamentu, podobnie jak to jest w LXX, związek tego pojęcia z historią zbawienia jest ewidentny. Mając na względzie realizację planu zbawienia, sam Bóg wyznacza tę lub inną datę *kairos*. Wskazuje na to Chrystus, gdy przed swym wniebowstąpieniem mówi do uczniów: „Nie wasza to rzecz znać czasu i chwile (*kairoi*), które Ojciec ustalił swoją władzą” (Dz 1,7).

Jest rzeczą znamioną, że w Ewangelii według św. Marka termin *kairos* pojawia się jako pierwsze w inauguracyjnym wystąpieniu Jezusa: „Czas (*kairos*) się wypełnił i bliskie jest królestwo Boże. Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię” (Mk 1,15). Słowa te stanowią klucz do zrozumienia całej działalności Jezusa. Wszystko to co po nich Ewangelista będzie przedstawiał winno być w ich świetle odczytane i interpretowane.

Kairos nadejścia królestwa Bożego jest nie tylko czasem radosnego wypełniania się bożych obietnic, lecz także czasem koniecznej decyzji, której nie wolno zlekceważyć. Objawiająca się w działalności Jezusa bliskość królestwa Bożego nie przydarzyła się niespodziewanie. Jezus w swej inauguracyjnej wypowiedzi daje do zrozumienia, że cała dotychczasowa historia zmierzała ku Jego działalności i w niej znajduje wypełnienie. Stąd słowa *Kairos się wypełnił* są okrzykiem radości o szczególnym darze Boga jakim jest bliskość Jego królestwa, zamknięcie czasu oczekiwania oraz realizacja Jego obietnic przez Jezusa⁶. *Kairos* zapoczątkowany działalnością Jezusa przynosi jednak dramatyczne wezwanie: „Nawracajcie się i wierzcie w Ewangelię”. Od posłuszeństwa temu wezwaniu zależy los człowieka.

Nic więc dziwnego, że podczas swej działalności Jezus czynił wyrzuty otaczającym Go tłumom: „Obłudnicy, umiecie rozpoznawać wygląd ziemi i nieba, a jakże obecnego czasu (*ton kairon touton*) nie rozpoznajecie?” (Łk 12,56)⁷. Nadejście szczególnego *kairos*, jakim są czasy mesjańskie, powinno dla współczesnych Jezusowi być czymś oczywistym i łatwiejszym do rozpoznania niż przewidywanie zmian pogody. Najbliższy kontekst tej wypowiedzi

⁶ Por. K. Stock, *La venuta del Regno (Mc 1,14-15)*, w: „Maranatha. Parola, spirito e vita” 8/1983, s. 106n.

⁷ Werset paralelny (Mt 16,3) brzmi następująco: „Wygląd nieba umiecie rozpoznawać, a znaków czasu nie możecie?”.

wskazuje, że chodzi tu o *kairos* ziemskiej działalności Jezusa oraz szczególnej cierpliwości Bożej (Łk 13,6-8). *Kairos* ten przynosi ponagląjące wezwanie do wzajemnego pojednania się (12,58-59) i nawrócenia (13,1-5). Przy tym Jezus kilkakrotnie zwraca uwagę na dotkliwe konsekwencje zmarnowanego *kairos* (12,59; 13,3.5.7.9). Jednocześnie brzmi Jego ostrzeżenie: „Jeśli się nie nawrócicie, wszyscy tak samo zginiecie” (13,5).

Los Jeruzalem może stanowić wstrząsającą ilustrację zlekceważonego *kairos*: „Powalą na ziemię ciebie i twoje dzieci z tobą i nie zostawią w tobie kamienia na kamieniu za to, żeś nie rozpoznało czasu (ton kairon) twojego nawiedzenia” (Łk 19,44).

Chociaż terminem *kairos* określana bywa cała działalność Jezusa, to jednak w sposób szczególny termin ten jest odnoszony do Jego męki (Mt 8,29; Łk 4,13; J 7,6.8; 1 Tm 2,6). Według wersetu Mt 26,18 sam Jezus swą mękę nazywa *kairos*: „Czas mój (*kairos*) jest bliski”. Był to najważniejszy i rozstrzygający czas w życiu Jezusa. *Kairos* ten domagał się od Niego podjęcia dobrowolnej a zarazem niezwykle trudnej decyzji (por. Mt 26,42). Co więcej, można powiedzieć, że został on w pełni wykorzystany dla dzieła zbawienia, przez co uzyskuje on znaczenie *kairos* centralnego w Bożym planie zbawienia.

Kairos Chrystusa, o którym mówią pisma Nowego Testamentu, to również *kairos* Jego powtórnego przyjścia. Będzie to *kairos*, kiedy Pan „rozjaśni to, co w ciemnościach ukryte i ujawni zamiary serc” (1 Kor 4,5). Będzie to rozstrzygający czas sądu i odpłaty (Mt 13,30; Ap 11,18). Dla tych, którzy nie ustają w czynieniu dobrze, będzie to *kairos* zbierania plonów (Ga 6,9). Według Apokalipsy ów *kairos* jest bliski (1,3; 22,10).

Dla nowotestamentalnego ujęcia tego terminu bardzo ważne znaczenie ma fakt, że między dwoma *kairos* Chrystusa, między czasem Jego ziemskiej działalności a Jego powtórnym przyjściem, znajduje się *kairos* chrześcijanina.

4. KAIROS CHRZEŚCIJANINA

Kairos ten określa św. Paweł jako krótki: „Mówię, bracia, *kairos* jest krótki. Trzeba więc, aby ci, którzy mają żony, tak żyli, jakby byli niezonaci, a ci, którzy płaczą, tak jakby nie płakali, ci zaś, co się radują, tak jakby się nie radowali; ci, którzy nabywają, jak gdyby nie posiadali; ci, którzy używają tego świata, tak jakby z niego nie korzystali. Przemija bowiem postać tego świata” (1 Kor 7,29-31). Nie bez znaczenia jest fakt, że powyższe słowa znajdują się w kontekście pouczeń dotyczących małżeństwa, dziewictwa oraz stosunków społecznych. Podejmując tę problematykę Apostoł przywołuje zarówno zbawcze dzieło Chrystusa (7,23) jak i żywe oczekiwanie na powtórne Jego przyjście (7,32). Cel, jaki stawia sobie przy tym św. Paweł jest następujący: „Mówię to dla waszego pożytku, (...), byście godnie i z upodobaniem trwali przy Panu” (7,35).

Sformułowanie: „*Kairos* jest krótki” pojawia się zatem w kontekście rad Apostoła związanych z pełną wolnością duchową. Wymowę terminu *kairos* jako rozstrzygającej sytuacji, domagającej się podjęcia decyzji, dobitnie

wzmocnia określenie „krótki – *synestalmenos*”, które nie jest przymiotnikiem – jak to sugeruje polski przekład – lecz imiesłowem biernym perfektem. *Kairos* jest ograniczony, jak ruch okrętu ze zwiniętymi żaglami, który dobija do portu⁸. Wyraźnie „*Kairos* jest ograniczony” ma głęboką treść religijną i pragnie przywołać w sposób szczególnie dwie podstawowe prawdy: zbawienie jest bliskie i z tego względu cała sytuacja chrześcijanina ukierunkowana jest ku powtórnemu przyjsciu Chrystusa⁹.

Podobne idee w sposób bardzo wyraźny pojawiają się w innym Pawłowym napomnieniu, gdzie nie tylko wskazuje się na istotę chrześcijańskiego *kairos*, lecz również akcentuje się wymagania, jakie on przynosi. Podejmując w drugiej parenetycznej części Listu do Rzymian problematykę życia chrześcijańskiego Apostoł pisze: „Rozumiejcie chwilę obecną (ton kairon): teraz nadeszła dla nas godzina powstania ze snu. Teraz bowiem zbawienie jest bliżej nas niż wtedy, gdyśmy uwierzyli. Noc się przesunęła, a przybliżył się dzień” (Rz 13,11-12a). Żądanie jakie stawia ten *kairos* jest następujące: „Odrzućmy uczynki ciemności, a przyobleczmy w zbroję światła. Żyjmy przyzwoicie jak w jasny dzień: nie w hulankach i pijatykach, nie w rozpuście i wyuzdaniu, nie w kłótni i zazdrości. Ale przyobleczcie się w Pana Jezusa Chrystusa” (13, 12b-14). Również w tym napomnieniu idea chrześcijańskiego *kairos* pojawia się w ścisłym powiązaniu z chrystologią i eschatologią.

Związek między *kairos* a zbawieniem wykazany jest bardzo wyraźnie w wezwaniu o pojednanie się z Bogiem w 2 Kor 5,19nn. Dzięki dziełu dokonanemu przez Chrystusa nadszedł *kairos dektos* – czas pomyślny, czas łaski, zapowiadany przez proroka (por. Iz 49,8). Stąd wołanie Apostoła: „Oto teraz czas upragniony (*kairos euprosdektos*), oto teraz dzień zbawienia” (2 Kor 6,2). Decyzja, którą należy podjąć, ma na uwadze to co jest najważniejsze dla człowieka, czyli zbawienie. *Kairos* jest więc czasem zasadniczego wyboru, gdyż dzięki głoszeniu Ewangelii propozycja dotycząca zbawienia stała się rzeczywistością. Ten upragniony *kairos* przynosi wszelkie sprzyjające warunki do osiągnięcia zbawienia. Jest on darem samego Boga – darem łaski i zbawienia¹⁰. *Kairos* domaga się podjęcia rozstrzygającej decyzji. nie wolno jednak jej odkładać, gdyż każdy kto marnuje ten *kairos* gotuje sobie potępienie. Dlatego św. Paweł stara się wzmocnić jeszcze wymowę terminu *kairos* zarówno przez dodanie słowa *nyn* jak i występujące w bezpośrednim kontakcie napomnienie: „...abyście nie przyjmowali na próżno łaski Bożej” (2 Kor 6,1).

Według Rz 3,26 *kairos* jest czasem objawienia się Bożej sprawiedliwości, czyli Jego dobroci, miłosierdzia i łaski względem każdego, który wierzy w Jezusa, którego „ustanowił Bóg narzędziem prześlągania przez wiarę mocą Jego

⁸ Por. E. Dąbrowski, *Listy do Koryntian*, Poznań 1965, s. 202; P. Rossano, *Lettere ai Corinzi*, w: *Nuovissima versione della Bibbia. Il Nuovo Testamento*, Roma 1977, t. 2, s. 332.

⁹ Por. B. Prete, *Matrimonio e continenza nel cristianesimo delle origini. Studio su 1 Cor 7,1-40*. Brescia 1979, s. 232.

¹⁰ Por. A. de Oliveira, *Die Diakonie der Gerechtigkeit und der Versöhnung in der Apologie des 2. Korintherbriefes*. Münster 1990, s. 403.

krwi” (Rz 3,25). Warto zaznaczyć, że wyrażenie „en tō nyn kairō” występuje w ścisłym powiązaniu z Pawłową nauką o usprawiedliwieniu, które jest całkowicie darmowym darem Boga (3,24). dostąpiwszy usprawiedliwienia przez wiarę chrześcijanin wezwany jest do prowadzenia życia odpowiadającego wielkości przyjętego daru Bożego (5, Inn.).

Kairos wzywa chrześcijanina do czynienia dobrze: „Dopóki mamy czas (kairon), czynmy dobrze wszystkim, a zwłaszcza naszym braciom w wierze” (Ga 6,10). To czynienie dobra ma wyraźny związek z ostatecznym celem człowieka i jak sugeruje kontekst może być przyrównane do zasiewu. Wytrwałe i nieustanne czynienie dobra wyda jako plon życie wieczne (6,8-9).

Apel wzywający Koryntian do hojności na rzecz ubogich w Jerozolimie, w którym znajduje się zwrot „en tō nyn kairō”, wskazuje na konkretną formę czynienia dobrze: „niech wasz dostatek przyjdzie z pomocą ich potrzebom” (2 Kor 8,14). Przywołany jest przy tym przykład samego Jezusa Chrystusa, który „będąc bogaty, dla was stał się ubogim, aby was ubóstwem swoim ubogacić” (8,9).

Kairos chrześcijanina naznaczony jest cierpieniami, które należy jednak ocenić w perspektywie przyszłej chwały, gdyż według Rz 8,18: „cierpienie teraźniejszych (tou nyn kairou) nie można stawiać na równi z chwałą, która ma się w nas objawić”.

Inny znamienny rys *kairos* akcentuje wezwanie: „Przy każdej sposobności (en panti kairō) módlmy się w Duchu” (Ef 6,18). Stanowi ono fragment dłuższej zachęty do walki duchowej (6, 10-18). Przeżywaniu każdego *kairos* przez chrześcijanina winna towarzyszyć modlitwa, co jest zgodne z pouczeniem danym przez Jezusa: „Czuwajcie i módlcie się w każdym czasie (en panti kairō)” (Łk 21,36).

Ponieważ nikt nie jest zwolniony z odpowiedzialności za właściwe wykorzystanie *kairos*, dlatego zrozumieliśmy stąd się naleganie Apostoła: „Wyzyskujcie chwilę sposobną (ton kairon), bo dni są złe” (Ef 5,16)¹¹. Bezpośredni kontekst tego wersetu wskazuje, że wyzyskanie *kairos* ma związek z mądrym postępowaniem (5,15) oraz zrozumieniem, co jest wolą Pana (5,17).

Listy do Tymoteusza mówią o przyszłych *kairoi* historii zbawienia: „W czasach (en kairois) ostatnich niektórzy odpadną od wiary” (1 Tm 4,1). Będzie bowiem *kairos*, „kiedy zdrowej nauki nie będą znosili” (2 Tm 4,3). Zatem w *kairos* chrześcijanina wpisane jest ryzyko odstępstwa i odrzucenia prawdziwej nauki.

Szczególnym *kairos* chrześcijanina jest rozstrzygający moment śmierci. Przewidując zbliżającą się śmierć Apostoł pisze do Tymoteusza: „Krew moja już ma być wylana na ofiarę, a *kairos* mojej rozłęki nadszedł” (2 Tm 4,6).

Łączenie słowa *kairos* z ziemską działalnością i powtórnym przyjściem Chrystusa lub z życiem chrześcijanina nie wyczerpuje bogactwa znaczeń nowotestamentalnego ujęcia tego terminu. Warto zatem wskazać przynajmniej na niektóre inne jego zastosowanie.

¹¹ Identyczne sformułowanie: „ton kairon eksagoradzomenoi” znajduje się w Kol 4,5.

5. INNE ZASTOSOWANIA TERMINU *KAIROS* W NOWYM TESTAMENCIE

Na uwagę zasługuje fakt, że według Apokalipsy także diabeł ma swój *kairos*: „Biada ziemi i biada morzu – bo zstąpił do was diabeł, pałając wielkim gniewem, świadom, że mało ma czasu” (12,12). Swoją *kairos* będzie miało również objawienie się „człowieka grzechu, syna zatracenia” (2 Tes 2,6.4), o czym szerzej mówi św. Paweł wskazując na okoliczności powtórnego przyjścia Chrystusa (2,1-12).

Termin *kairos* wskazuje na starotestamentalne wydarzenia historii zbawienia (Dz 7,20; Rz 9,9) lub jej etapy (Ef 2,12). Ponadto może on służyć na oznaczenie regularnie powtarzających się okresów czasu. Może tu chodzić o porę zbiorów i oddawania plonów przez dzierżawców (Mt 21,34.41; Mk 12,2; Łk 20,10), porę wydawania żywności przez służbę (Mt 24,45; Łk 12,42), porę dojrzałych owoców (Mk 11,13) i pory roku (Dz 14,17; Ga 4,10). Wyrażenie „en ekeinō tō kairō” podobne do znanego z LXX „en tō kairō ekeinō” pojawia się zaledwie trzy razy w Ewangelii według św. Mateusza (11,25; 12,1; 14,1) i jak się wydaje nie ma jakiegos głębszego znaczenia teologicznego. Takiego znaczenia nie daje się dostrzec również w innych miejscach, gdzie *kairos* oznacza bądź czas bliżej nieokreślony (Dz 12,1; 19,23; 24,25) bądź jakiś jego odcinek (1 Kor 7,5; 1 Tes 2,17).

Trzeba wreszcie zwrócić uwagę na wyrażenie „znaki czasów” występujące w wersecie Mt 16,3. Ma ono bogatą treść teologiczną, gdyż wskazuje na znaki czasów mesjańskich¹². Niestety wartość tego wyrażenia w znacznym stopniu podważa fakt, że wierszy Mt 16,2-3 brakuje w najbardziej liczących się kodeksach.

Podsumowując zauważa się, że termin *kairos* charakteryzuje się wielkim bogactwem odcieni znaczeniowych, które należałoby szerzej uwzględnić w polskich przekładach. Wydaje się, że wskazanym byłoby niekiedy wyakcentowanie rzeczowego znaczenia tego terminu. Spośród poruszonej problematyki na szczególną uwagę zasługuje zagadnienie *kairos* chrześcijanina.

Prace Soboru Watykańskiego II dały impuls do powstania wielu nowych dyscyplin teologicznych, wśród których znajduje się kairologia¹³. Stanowiąc część teologii pastoralnej jest ona nauką o sytuacjach, w których odbywa się działalność Kościoła i które Kościół przez swą działalność współkształtuje¹⁴. Dopracowanie biblijnych, a zwłaszcza nowotestamentalnych podstaw tej dyscypliny teologicznej wydaje się być czymś szczególnie pożądanym.

¹² Wyrażenie „znaki czasu”, które ostatnio weszło do powszechnego użycia, a które wskazuje na charakterystyczne zjawiska współczesnego świata nie ma zbyt wiele wspólnego z biblijnymi znakami czasów. Nic więc dziwnego, że konstytucja duszpasterska *O Kościele w świecie współczesnym* mówiąc o znakach czasów (nr 4) nie powołuje się na tekst Mt 16,3.

¹³ Charakterystyczny jest podtytuł książki A. L. Szafranskiego o *Kairologia*. Lublin 1990: *Zarys nauki o Kościele w świecie współczesnym*.

¹⁴ Por. P.M. Zulehner, *Pastoraltheologie*. Bd. 1. Fundamental-pastoral: Kirche zwischen Auftrag und Erwartung, Düsseldorf 1989, s. 15.

Istnieje ponadto drugi, równie ważny motyw skłaniający do zainteresowania się tą problematyką. Otóż *kairos* chrześcijanina to nie tylko miniona przeszłość, lecz również bardzo aktualne zagadnienie pastoralne, gdyż mimo upływu wieków dzięki zbawczemu pośrednictwu Kościoła także dla obecnego pokolenia zbawczy *kairos* staje się rzeczywistością.

Kielce

KS. STANISŁAW BIELECKI

Ks. Czesław Krakowiak

Z TEOLOGII WTAJEMNICZENIA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO

Sposób sakramentów, których celem jest uświęcenie człowieka, budowanie Kościoła i oddanie czci Bogu (Kl 59), szczególne znaczenie mają chrzest, bierzmowanie i Eucharystia, zwane powszechnie sakramentami wtajemniczenia chrześcijańskiego. Sakramenty te „tak się ze sobą łączą, że doprowadzają do pełnej dojrzałości wyznawców Chrystusa, którzy w Kościele i w świecie pełnią posłannictwo właściwe całemu ludowi chrześcijańskiemu”¹.

Obecną praktykę pastoralną Kościoła Zachodniego charakteryzuje różna kolejność ich przyjmowania, zależnie od tego, czy chrztu udziela się niemowlętom, czy przyjmują go osoby dorosłe. W pierwszym wypadku dwa następne sakramenty oddalone są w czasie od chrztu i w zasadzie przyjmowane nie według tradycyjnej kolejności, tzn. bierzmowanie przed Eucharystią, lecz już po pełnym udziale w Eucharystii (po tzw. I Komunii św.). Jednym ze skutków takiej praktyki jest zbyt mała świadomość wiernych, będąca także wynikiem niedostatecznej katechezy, że istnieje ścisła teologiczna więź łącząca te sakramenty.

Chrzest dorosłych w zwyczajnych warunkach połączony jest z udzielaniem pozostałych sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego i już przez to podkreśla jedność całej inicjacji oraz ukazuje ją jako proces polegający na coraz doskonalszym wchodzeniu w przymierze z Bogiem przez stopniowe i bardziej ściśle związanie się człowieka wierzącego z Chrystusem, Duchem Świętym i z Kościołem. W ten sposób sakramenty wtajemniczenia czynią dojrzałym chrześcijaninem i pełnoprawnym członkiem Kościoła. Od dorosłych przyjmujących sakramenty wymaga się odpowiednich dyspozycji wewnętrznych, z których najważniejszą stanowi wiara będąca następstwem nawrócenia i przemiany dotychczasowego stylu życia pod wpływem łaski i głoszonego słowa Bożego w okresie katechumenatu². Dzieci natomiast przyjmują chrzest

¹ *Obrzędy wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych*, Katowice 1988 (= OChWD), *Wtajemniczenie chrześcijańskie nr 2* (= WCh).

² OChWD nr 6; por. Kl 59.